

بررسی معضلات زیست محیطی - حقوقی شهرستان اسلامشهر

ناصر قاسمی^۱

ولی اله محمدی^{۲*}

v.o.mohammadi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۸۹/۱/۱۹

تاریخ پذیرش: ۸۹/۴/۲۱

چکیده

زمینه و هدف: مهاجرت، افزایش جمعیت و صنعتی شدن منطقه بدون توجه به توان محیطی و ارزیابی زیست محیطی آلودگی های محیط زیست، تخریب منابع طبیعی و ناهنجاری اجتماعی را در اسلامشهر در پی داشته است. همچنین، با افزایش جمعیت میزان مصرف آب بالا می رود، از یک سو موجب کاهش آب کشاورزی و خشک شدن اراضی زراعی می شود واز سوی دیگر با تولید فاضلاب شهری و تخلیه آن به سفره های آب زیرزمینی باعث آلودگی و کاهش آب شرب مصرفی در منطقه می گردد.

روش بررسی: حقوق محیط زیست، ابزار مهمی برای نظارت، مدیریت و توسعه پایدار است. این حقوق در تعیین خط مشی ها و اقدامات حفاظتی محیط زیست و استفاده عاقلانه و پایدار از منابع طبیعی موثر است و می توان بر مبنای حمایت های افکار عمومی و دولت در راستای اصلاح یا افزایش قوانین داخلی و آیین نامه های اجرایی و ضوابط اداری در جهت تقویت مدیریت زیست محیطی گام برداشت. همچنین، با وضع محدودیت ها و ممنوعیت ها، صدور دستورالعمل ها، جریمه واحدهای آلاینده و... می توان به عنوان یک ابزار مدیریتی به حفظ محیط زیست و کاهش آلودگی ها کمک کرد.

بحث و نتیجه گیری: صنعتی شدن منطقه و به دنبال آن رشد جمعیت، توسعه شهر نشینی، تخریب منابع طبیعی تغییر الگوی مصرف و تبدیل به جامعه مصرفی موجب آلودگی های زیست محیطی، تنزل کیفیت زندگی و بر هم خوردن تعادل و تناسب محیط زیست منطقه گردیده است. به طوری که جمعیت در اوایل دهه ۱۳۴۰ از حدود ۱۰۰۰ نفر به ۵۰۰۰۰۰ نفر در حال حاضر رسیده و معضلات و ناهنجاری های زیست محیطی بسیاری ایجاد نموده است.

واژه های کلیدی: آلودگی محیط زیست، حقوق محیط زیست، جرایم، ارزیابی زیست محیطی، اسلامشهر

۱- استادیار، معاون اجرایی دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری تهران

۲- کارشناس ارشد حقوق محیط زیست، دانشکده محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران* (مسئول مکاتبات)

مقدمه

شهرستان اسلامشهر یکی از شهرستان های استان تهران است که مساحت آن بالغ بر ۲۰۵ کیلومتر مربع می باشد و جمعیتی قریب به ۵۰۰ هزار نفر در خودجای داده است. در گذشته اسلامشهر به نام قاسم آباد شاهی شهرت داشته و در سال ۱۳۵۲ به نام شاد شهر و از سال ۱۳۵۸ به اسلامشهر تغییر نام یافته است و طی تقسیمات کشوری سال ۱۳۷۶ از بخش تابع شهرستان ری منفک و به شهرستان مستقلی تبدیل شده است. این شهرستان از دو بخش چهاردانگه و مرکزی و ازدو شهر و چهار دهستان تشکیل شده است. بخش چهاردانگه مرکب از دو دهستان چهار دانگه و فیروز بهرام و بخش مرکزی شامل دو دهستان احمد آباد مستوفی و ده عباس است که مجموعاً دارای ۶۸ پارچه آبادی می باشد. (فرمانداری اسلامشهر، ۱۳۸۵)

طی دو دهه گذشته، بیش از یک صد معاهده دو جانبه و چند جانبه در خصوص موضوعات زیست محیطی مانند تنوع گونه های زیستی، آلودگی هوا، حقوق دریاها، تغییرات آب و هوا، بیابان زدایی و حفظ میراث طبیعی و فرهنگی جهان منعقد شده است و همچنین تعداد زیادی موافقت نامه های زیست محیطی در سطح منطقه ای تنظیم و مورد توافق قرار گرفته است (۱). در بسیاری از کشورهای در حال توسعه اجرای مقررات زیست محیطی اغلب به دلیل کمبود تجهیزات و نیروی انسانی کار آمد با دشواری های فراوان همراه است و به همین علت اثر گذاری متناسب برنامه های زیست محیطی در این گونه جوامع نیز با موانع گوناگون روبرومی باشد. کشورهای در حال توسعه با الگو برداری غلط از کشورهای توسعه یافته در مسیری گام نهادند که نتیجه آن تمرکز شدید جمعیت و فعالیت در یک یا چند کانون عمده یک کشور بوده که در این مورد مسایل و مشکلات قابل توجهی گریبانگیر آنان شده است، زیرا تمرکز بیش از حد امکانات و تسهیلات در منطقه یا مناطقی خاص از یک کشور موجب عقب ماندگی سایر مناطق و در نتیجه

گسترش فقر گردیده است. شهرهای اقماری به ویژه اسلامشهر، بدون برنامه ریزی صحیح و به صورت خودرو در طی زمان کوتاه در اطراف شهر بزرگ تهران وجود آمده اند که به واسطه پایین بودن سطح درآمد ساکنان آن مشکلات و مسایل خاص دارند که می بایست با درک و شناخت صحیح و دقیق اقدامات لازم در جهت رفع و یا کاهش این مشکلات صورت پذیرد. در شهرستان اسلامشهر بدون هیچ گونه برنامه ریزی اصولی و ارزیابی زیست محیطی کارگاه های بزرگ و کوچک احداث گردیده که مهاجرین بسیاری را به خود جلب نموده و جمعیت فراوانی در آن اسکان یافته اند. این امر با تخریب منابع طبیعی، تغییر کاربری زمین های کشاورزی، آلودگی آب، هوا و خاک همراه بوده است. بدون شک توسعه و تحولات صنعتی امکانات رفاهی بسیاری را در اختیار انسان قرار داده است ولی مشکلات اجتماعی و زیست محیطی گوناگونی نیز به موازات آن برای جوامع شهری و روستایی به وجود آمده است.

ضرورت انجام تحقیق

اتخاذ تدابیر حقوقی به منظور کاهش معضلات زیست محیطی شهرستان اسلامشهر.

اهداف تحقیق

- بررسی مشکلات زیست محیطی شهرستان اسلامشهر
- بررسی مشکلات اجزایی و مدیریت آلودگی ها زیست محیطی در شهرستان اسلامشهر
- بررسی مسایل حقوق محیط زیست

شکل ۱- شهرستان های استان تهران

روش بررسی

مراجعه به پرونده های حقوقی منابع آلاینده اسلامشهر صورت پذیرفته است.

این پژوهش از طریق ارزیابی مدارک حاصل از بازدیدهای محلی و بررسی های میدانی و نیز مطالعه کتب و مستندات قانونی و

جدول ۱- تقسیمات کشوری منطقه طی سرشماری سال ۱۳۸۵^۱

سهم شهرستان از استان	شهرستان	شرح
۱/۱	۳۰۵	مساحت شهرستان (کیلومتر مربع)
۳/۸	۲	تعداد شهرها
۵/۷	۲	تعداد بخش ها
۵/۱	۴	تعداد دهستان ها
۱/۷	۶۸	^۱ تعداد آبادی ها
۷/۷	۱	تعداد شهرهای بالای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت

۱- شهرستان دارای ۵۹ آبادی دارای سکنه و ۹ آبادی خالی از سکنه می باشد.

جدول ۲- شاخص های جمعیت و اشتغال طی نتایج سر شماری سال ۱۳۸۵

شرح	شهرستان اسلامشهر	سهم شهرستان از استان
ضریب شهر نشینی	۸۹	۹۱/۳
نسبت جنسی	۱۰۷	۱۰۶
تراکم جمعیت (نفر در کیلومتر مربع)	۲۱۹۰	۷۱۳
متوسط بعد خانوار (نفر)	۳/۹	۳/۶
نوع فعالیت (درصد)	مرد	۶۵/۹
	زن	۶۶/۵
نرخ بیکاری (درصد)	مرد	۸/۸
	زن	۱۲/۹
		۷/۱
		۱۵/۵

حدود ۱۵٪ سنگ ریزه در این لایه وجود دارد. پایداری ذرات خاک در حالت مرطوب سفت Firm و دارای مقدار زیادی خلل و فرج ریز می باشد. حد فاصل آن با افق زیرین تدریجی (Gradual) است. اسیدیته (PH) خاک ۸ و قابلیت هدایت الکتریکی آن ۰/۳۳ میلی موس بر سانتی متر است.

۲- رنگ خاک در عمق ۳۰ تا ۸۵ سانتی متری از سطح زمین در حالت مرطوب قهوه ای تا قهوه ای تیره 10YR4/3 با بافت سنگین (Silty Loam Clay) و ساختمان مکعبی گوشه دار نسبتاً قوی است که در حالت ثانوی به مکعب های گوشه دار نسبتاً قوی ریز تر تبدیل می شود. آهک به شکل رشته و پودر و به مقدار نسبتاً زیاد و سنگ ریزه به اندازه های ریز و نسبتاً درشت در حدود ۲۰٪ وجود دارد. پایداری ذرات خاک در حالت مرطوب سفت (Firm) و دارای مقدار زیادی خلل و فرج ریز می باشد. حد فاصل آن با افق زیرین Gradual است. اسیدیته (PH) خاک ۷/۹ و قابلیت هدایت الکتریکی آن ۰/۳۳ میلی موس بر سانتی متر است.

۳- در عمق ۸۵ تا ۱۴۰ سانتی متری از سطح زمین، رنگ خاک در حالت مرطوب قهوه ای و متمایل به خاکستری تیره 10YR 4/2 با بافت نسبتاً سنگین (Gravelly Loam) و ساختمان Single Grain می باشد. آهک به شکل لکه و پودر و به مقدار کم وجود دارد این طبقه همچنین حدود ۵۰٪ سنگ ریزه های گوشه دار و مدور دیده می شود. پایداری ذرات

خاک شناسی محدوده اسلامشهر: خاک این منطقه از گروه خاک های براون آهکی (Calcic Brown Soil) می باشد. غالباً این سری از خاک های منطقه خیلی عمیق و آهکی و به رنگ قهوه ای با بافت سنگین (Heavy Silty Loam) تا خیلی سنگین Clay و ساختمان مکعبی نسبتاً سنگین، آهک به صورت رشته Mycelia و پودر Powder Pockets و به مقدار کم تا زیاد بسته به عمق خاک در طول پروفیل وجود دارد و افق کلسیک را تشکیل می دهد.

الف- افق های خاک

در عمق صفر تا ۱۵ سانتی متری از سطح، رنگ خاک در حالت مرطوب قهوه ای تا قهوه ای تیره با بافت سنگین (Heavy Silty Loam) و ساختمان کلوخه ای می باشد. پایداری ذرات خاک در حالت خشک سخت (hard) و دارای مقدار زیادی خلل و فرج ریز می باشد. در این منطقه حدود ۱۵٪ سنگ ریزه وجود دارد و حد فاصل آن با افق زیرین تدریجی است. اسیدیته (PH) خاک ۷/۷ و قابلیت هدایت الکتریکی آن ۰/۷۱ میلی موس بر سانتی متر است.

۱- در عمق ۱۵ تا ۳۰ سانتی متری سطح، رنگ خاک در حالت مرطوب قهوه ای تا قهوه ای تیره 10YR4/3 با بافت سنگین (Heavy Silty Loam) و ساختمان مکعبی گوشه دار ضعیف است که در حالت ثانوی به مکعب های گوشه دار ضعیف ریز تر تبدیل می شود، آهک به شکل لکه و به مقدار کم و در

خاک در حالت مرطوب سفت (Firm) و دارای مقدار زیادی خلل و فرج ریز و نسبتاً درشت است. اسیدینه (PH) خاک ۸/۲ و قابلیت هایت الکتریکی آن ۰/۴۵ میلی موس بر سانتیمتر است .

ب- حدود تغییرات

بافت خاک از سنگین (Heavy Silty Loam) تا خیلی سنگین (Silty Clay) متغیر است. این خاک به طور کلی مخصوص بخش های فلات مانند می باشد، ولی در بعضی نقاط فیزیوگرافی آن کاملاً مشخص نبوده و حالت آبرفت ها و واریزه هایی بادبزی شکل به خود گرفته است^۱.

پوشش گیاهی شهرستان: شهرستان اسلامشهر به علت واقع شدن در حاشیه منطقه نیمه خشک و بیابانی پوشش گیاهی فقیر و وضعی دارد. در بررسی های سال ۱۳۸۷ که بر مبنای مشاهدات میدانی و ملاحظات مبتنی بر بازدیدهای کارشناسی صورت پذیرفته است، در اطراف و اراضی یاد شده به صورت غیر متراکم و یا تراکمی ضعیف از پوشش طبیعی حاوی چندین گونه علفی است که به سبب فقدان گونه های کمیاب و نادر و منحصر به فرد از لحاظ موازین محیط زیستی عاری از هر گونه ارزش حفاظتی می باشند. لیست عمده ترین گونه های علفی شناسایی شده در جدول زیر ارایه شده است:

۱ - مؤسسه تحقیقات آب و خاک، ۱۳۷۵

جدول ۳- لیست گونه های گیاهی شهرستان اسلامشهر

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۱	خارشتر	<i>Altraphaxis persicum</i>
۲	کاوران کش	<i>Alhagj Camelorum</i>
۳	اسکنیل	<i>Calligonum Persicum</i>
۴	کوریا	<i>Apparis spinisa</i>
۵	شیر خشت	<i>Cotoneaster Sp</i>
۶	جارو	<i>Lactuca orientalis</i>
۷	کامتیغ	<i>Lycium depressum</i>
۸	گرگ تیغ	<i>Lycium ruthenicum</i>
۹	کنگر وحشی	<i>Gudulia sp</i>
۱۰	کنگر معمولی	<i>Cirsium vualgare</i>
۱۱	استبرق	<i>Calotropis procera</i>
۱۲	اسفند	<i>Peganum harmala</i>
۱۳	شور خاردار	<i>Salsola kali</i>
۱۴	شور	<i>Solsola Sp</i>
۱۵	کنگر هرز	<i>Cirsium arvense</i>
۱۶	خارلنگری	<i>Lappula Micricarpa</i>
۱۷	فراموشم مکن	<i>Myosotis palustis</i>
۱۸	زنگوله ای	<i>Onosma elvendicum</i>

مأخذ: اداره حفاظت محیط زیست اسلامشهر، ۱۳۸۷

بحث و بررسی

مسایل و مشکلات زیست محیطی و اجرایی شهرستان

اسلامشهر

- ۱- مرکز دفن زباله
- ۲- فاضلاب شهری
- ۳- حمل و نقل و ترافیک
- ۴- کوره های آجرپزی
- ۵- واحدهای زغال گیری
- ۶- واحدهای آبکاری
- ۷- سکونتگاه های غیر رسمی
- ۸- مشکلات ناشی از افزایش جمعیت
- ۹- تخریب زمین های کشاورزی و تبدیل به واحدهای صنعتی
- ۱۰- تداخل حریم شهرداری اسلامشهر با شهرداری تهران

۱- مرکز دفن زباله اسلامشهر

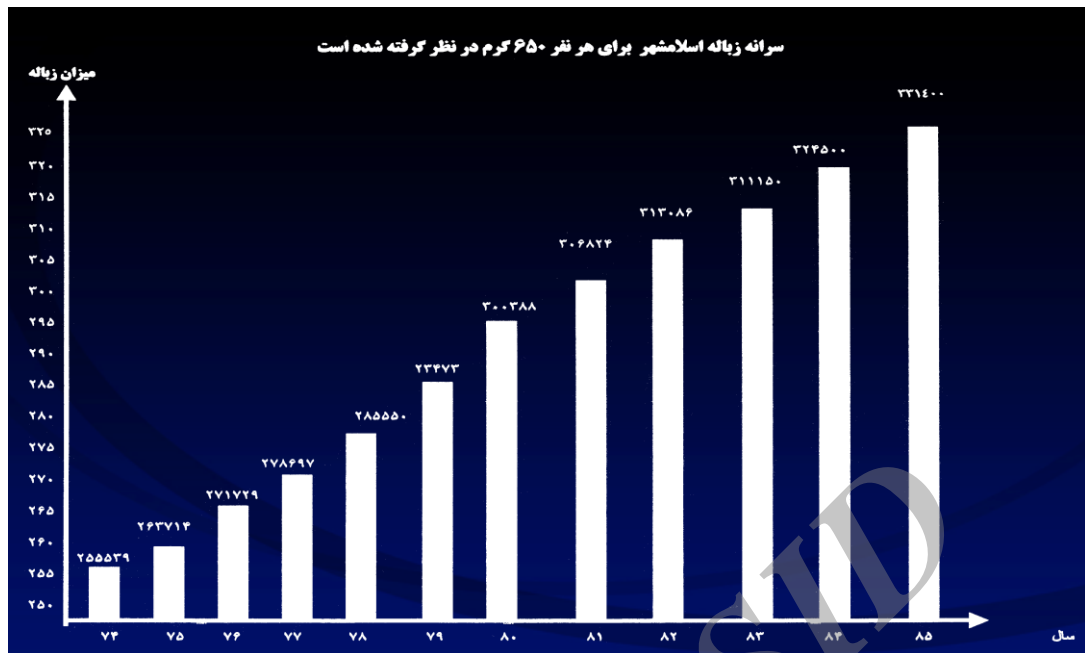
۱-۱- وضعیت محل دفن زباله : مکان مرکز دفن زباله زمینی است به مساحت ۵۰ هکتار که در حاشیه رودخانه فصلی سالور (شاخه فرعی از رودخانه کرج) قرار دارد که نزدیک ترین فاصله آن به مناطق مسکونی شهرک حصارک ۴۰۰ متر می باشد.

۱-۲- آلودگی زیست محیطی مرکز دفن زباله : میزان زباله تولیدی اسلامشهر در حدود ۳۲۴۵۰۰ کیلو گرم در روز برای جمعیت ۵۰۰۰۰۰ نفری می باشد که به ازای هر نفر ۶۵۰ گرم تولید می شود (شکل ۲). مرکز دفن زباله با توجه به نزدیکی به مناطق مسکونی و قرار گرفتن در محدوده شهری ، علاوه بر انتشار بوی نامطبوع در منطقه و آتش سوزی زباله ها موجبات آلودگی هوا را فراهم می نماید. همچنین دیوی زباله ها و تجمع حشرات و جانوران موذی باعث شیوع انواع بیماری ها می گردد. پسماندهای پزشکی به همراه زباله های عادی به صورت مخلوط به این مکان حمل شده و در آن جا دفن می گردد. از طرفی به دلیل فقر مادی و فرهنگی، بعضی از افراد مخصوصاً کودکان و نوجوانان در این مکان ها مبادرت به جدا سازی زباله ها (پلاستیک - شیشه و...) می نمایند که این امر نیز خود پیامدهای خاصی را به دنبال دارد (شکل ۳) و نفوذ شیرابه ها به رودخانه موجب آلودگی شدید آب های سطحی و زیرزمینی شده است .

۱-۳- اجزای تشکیل دهنده زباله اسلامشهر^۱

مهم ترین اجزای متشکله زباله اسلامشهر عبارتند از :

۱. چوب و پارچه ۱/۵٪
۲. فلزات ۳٪
۳. شیشه ۵/۵٪
۴. کاغذ و مقوا ۱۲٪
۵. لاستیک و پلاستیک ۱۳٪
۶. مواد آلی فساد پذیر ۶۵٪

شکل ۲- سرانه زباله اسلامشهر

شکل ۳- تفیک زباله توسط افراد محلی

جدید الاحداث و کم بودن شیب عمومی منطقه (شیب در جهت شمال غرب به جنوب شرق به طور متوسط ۶ در هزار می باشد) و نیز غیراصولی بودن ابعاد و شیب جوی های کنار خیابان ها که اکثراً مقدار زیادی زباله های شهری در آن ها مشاهده می شود، باعث گرفتگی مجاری انتقال فاضلاب و در مجموع باعث پخش شدن فاضلاب در سطح شهر و معابر و بهداشت محیط را تهدید می کند (شکل ۴) و بعضاً دفع آن به

۲- فاضلاب شهری: جنس خاک منطقه ریز دانه بوده و قابلیت نفوذ آن بسیار کم می باشد و چاه های جذبی سریع پر می شوند. در این منطقه عموماً فاضلاب سرویس های بهداشتی به چاه های جاذب تخلیه می شوند و بقیه فاضلاب های خانگی ناشی از شستشو و استحمام و غیره نیز به کوچه و خیابان هدایت می گردند. بافت نامنظم روستایی در محلات قدیم و فقدان خیابان بندی و شیب بندی معابر در اکثر قسمت های

شهری بدون در نظر گرفتن رشد کمی و کیفی آن ها در طول زمان بوده است.

۴- سکونتگاه های غیر رسمی: طی دهه های اخیر به تدریج محلات نابسامان و سکونتگاه های غیر رسمی به طور عمده در حاشیه شهرهای بزرگ کشور، خارج از برنامه رسمی توسعه شهری و به صورت خودرو شکل گرفته و گسترش یافته است. این محلات خودرو با حاشیه نشینی، به بیان درست تر اسکان غیر رسمی نامیده شده اند و کارکرد اصلی آن ها تامین و الگو ساخت، متناسب با توان مالی گروه های کم درآمد اغلب مهاجر است. این گونه سکونتگاه ها که سیمای نازیبیا، خدمات ناکافی، ساکنان کم توان و مشاغلی نامطمئن دارند، محیطی آماده برای پذیرش ناپهنجاری های اجتماعی و باز تولید فقر فراهم می سازند و خطر پذیری بالایی در برابر سوانح طبیعی دارند. با توجه به این که اسلامشهر از جمله شهرهایی می باشد که نزدیک ترین فاصله را با محدوده استحفاظی شهر تهران پس از اجرای طرح جامع (سال ۱۳۴۵) داشته و دارد، لازم است اثرات شهر تهران به خصوص پس از اجرای قوانین و مقررات مربوط به طرح جامع بر بهبود و یا کاهش شاخص های کمی و کیفی مسکن در اسلامشهر مورد بررسی قرار گیرد. آنچه در این مورد قابل ذکر است سازگاری است که تهران را در فایق آمدن بر مشکلات یاری می رساند، فرآیندی که طی آن و پس از اجرای طرح جامع تهران، شهر تهران با فرافکنی مسایل ومشکلات درونی به حوزه های خارج از خود قادر گردید به سطح مناسب تری از شاخص ها دست یابد.^۲

۵- کوره های آجر پزی: کوره های آجرپزی عموماً در دو منطقه شمس آباد فیروز بهرام و اسماعیل آباد و تعدادی هم به صورت پراکنده در اطراف اسلامشهر قرار گرفته اند. محل فعالیت کوره ها در داخل اراضی کشاورزی می باشد و جهت تولید آجر از بهترین خاک رس استفاده می شود. مساحت هر کوره بنا به ظرفیت آن بین ۵ تا ۱۰ هکتار می باشد.

مسایل های طبیعی و یا نفوذ به زمین باعث آلودگی منابع آب های سطحی و زیر زمینی می شود به نحوی که هر ساله تعدادی از چاه های موجود در منطقه اسلامشهر به علت آلودگی باکتریولوژی و شیمیایی غیر قابل استفاده می گردند^۱.

شکل ۴- ورود فاضلاب به زمین های کشاورزی

۳- حمل و نقل شهری: شهرستان اسلامشهر به دلیل واقع شدن در مسیر پر تردد محور تهران - ساوه و استقرار شرکت های متعدد حمل و نقل در دو سوی این جاده، وجود ده ها پارکینگ و صدها تعمیرگاه خودروهای سبک و سنگین و استقرار چندین شرکت حمل و نقل بین المللی، همچنین وجود نمایشگاه کامیون و ماشین آلات وسایل نقلیه سنگین ترافیک سنگینی دارد. طبق آمار راهنمایی و رانندگی شهرستان روزانه ۷۰۰۰۰ خودرو فقط از جاده تهران - ساوه در محدوده این شهرستان تردد می کنند. با توجه به این که کلیه فعالیت های شهری اعم از فعالیت های اقتصادی اجتماعی، فرهنگی آموزشی و تفریحی با نوعی جابه جایی کالا و مسافر همراه است، تأمین این جابه جایی وظیفه سیستم ترافیک و حمل و نقل شهری می باشد. به همین دلیل سیستم حمل و نقل یکی از ارکان اصلی و اساسی فعالیت های سالم یک شهر را تشکیل می دهد و مسایل و مشکلات موجود در مورد سیستم حمل و نقل شهری عمدتاً در اثر عدم برنامه ریزی صحیح و پیش بینی دقیق برای انتخاب و ایجاد سیستمی مناسب، با انواع فعالیت های

۱- مطالعات طرح فاضلاب اسلامشهر، مهندسین مشاور آبران سال

۷- واحدهای آبکاری: در حدود ۵۰ واحد آبکاری در اسلامشهر وجود دارد که این واحدها به صورت مستقل و پراکنده فعالیت می کنند. واحدهای آبکاری عمدتاً از نوع نیکل و کروم و در زون های صنعتی، تجاری و مسکونی قرار گرفته اند و اکثراً فاقد سیستم تصفیه فاضلاب می باشند و خروجی خود را در چاه های جذبی و آب های سطحی تخلیه کرده و موجبات آلودگی شدید آب های زیرزمینی را فراهم می نمایند.

۸- تداخل حریم شهرداری اسلامشهر با شهرداری تهران:

یکی از مشکلات اسلامشهر مشخص نشدن دقیق حریم و محدوده اسلامشهر و تداخل آن با حریم های شهرداری منطقه ۱۹ و ۱۸ تهران می باشد که با عدم کنترل لازم و احداث واحدهای مسکونی خدماتی و صنعتی، بدون برنامه وضابطه در اطراف اسلامشهر باعث تخریب اراضی شهری گردیده است. توسعه بی رویه مناطق روستایی و ایجاد نواحی غیر مجاز صنعتی در اطراف اسلامشهر و نزدیکی آن به کلان شهر تهران مشکلات و ناهنجاری های اجتماعی و اقتصادی را در منطقه اسلامشهر تشدید کرده است. اراضی پیرامون اسلامشهر به علت نزدیکی به مراکز صنعتی و خدماتی افزایش یافته و در اثر تغییر کاربری و ساخت و ساز غیر مجاز انواع سوله های صنعتی در داخل مناطق کشاورزی و باغات و اخذ مجوز از شهرداری های مناطق تهران که با ایجاد کارگاه های و فعالیت های غیر مجاز آلوده کننده باعث تخریب تدریجی بافت کشاورزی و فضای سبز منطقه و نهایتاً دگرگونی عمیق در بافت منطقه می گردد و کلیه برنامه ریزی های شهری را با مشکل مواجه می سازد.

تعداد و نوع واحدها

واحد های مستقر در شهرستان اسلامشهر به ترتیب عبارتند از^۳ (شکل ۵):

الف- صنایع فلزی ۲۸۸ واحد؛

ب- خدماتی ۱۴۰ واحد؛

ج- صنایع کشاورزی ۱۱۱ واحد؛

د- صنایع شیمیایی ۱۱۰ واحد؛

- کوره های آجرپزی که در هنگام خاک برداری گودال های ۱۰ الی ۲۰ متری ایجاد می کنند محلی برای تجمع هرز آب ها و تخلیه نخاله ها و زباله ها گردیده است.
- از دیگر عوارض فعالیت کوره های آجر پزی با وجود گودال های بزرگ با عمق زیاد در حاشیه شهرک های مسکونی، ایجاد چهره زشت می باشد که در فصول بارندگی این گودال ها تبدیل به باتلاقی شده و چنانچه در مسیر فاضلاب های شهری و صنعتی قرار گیرند محیطی بسیار آلوده به وجود می آورند.
- تخلیه ضایعات حاصل از پخت آجر در حاشیه گودال های ایجاد شده، یکی از اثرات جانبی آن می باشد و به نحوی باعث تخریب اراضی مجاور می گردد.
- با تردد کامیون ها و ماشین آلات سنگین در جاده های فرعی و خاکی موجب انتشار گرد و غبار و آلودگی محیط منطقه را فراهم می نمایند.^۱

۶- واحدهای زغال گیری: واحدهای زغال گیری در

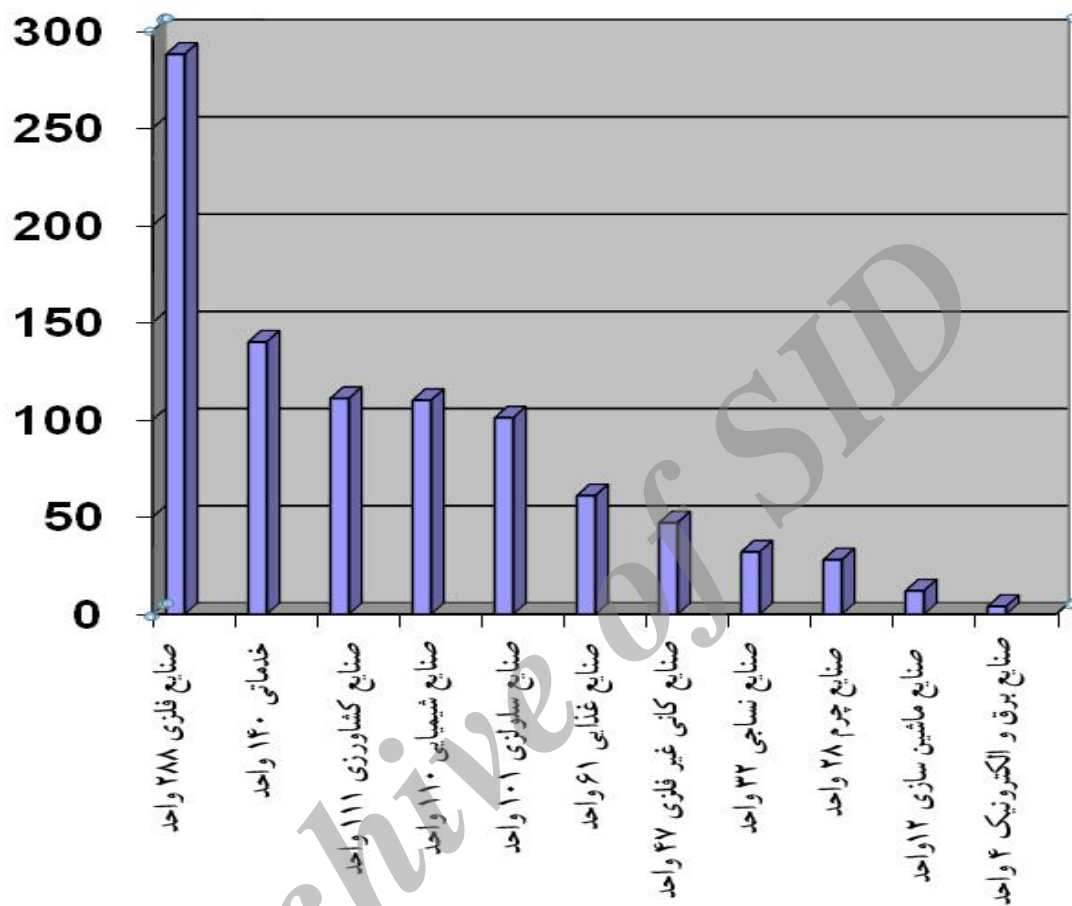
روستاهای بهمن آباد، رضی آباد و قاسم آباد قرار دارند که با حفر چند حلقه چاه، چوب و ضایعات کارخانه ها و درختان را پس از جمع آوری در داخل این چاه ها قرار داده سوزانده و تبدیل به زغال می نمایند. این کار ضمن آلودگی زیست محیطی ناشی از دود حاصل و اذیت ساکنان روستاهای همجوار موجبات تخریب زمین های کشاورزی را فراهم نموده است. اغلب کارگرهای این واحدها افغانه می باشند که به صورت غیر مجاز مشغول به فعالیت هستند. اداره حفاظت محیط زیست اسلامشهر چندین نوبت نسبت به تعطیل و تخریب واحدهای زغال گیر اقدام نموده اند، ولی مجدداً این واحدها با حفر چاه های جدید به فعالیت آلاینده خود ادامه می دهند. علی رغم پیگیری های مستمر حقوقی به دلیل طولانی بودن مراحل رسیدگی و وجود خلأ های قانونی متأسفانه واحدهای یاد شده به این گونه فعالیت ها ادامه می دهند.^۲

۱ - مطالعات میدانی نگارنده

۲ - اداره حفاظت محیط زیست اسلامشهر، ۱۳۸۸

۳ - ادارحفاظت محیط زیست اسلامشهر، ۱۳۸۸

- ه- صنایع سلولزی ۱۰۱ واحد؛
 و- صنایع غذایی ۶۱ واحد؛
 ز- صنایع کانی غیر فلزی ۴۷ واحد؛
 ح- صنایع نساجی ۳۲ واحد؛
 ط- صنایع چرم ۲۸ واحد؛
 ی- صنایع ماشین سازی ۱۲ واحد؛
 ک- صنایع برق و الکترونیک ۴ واحد؛

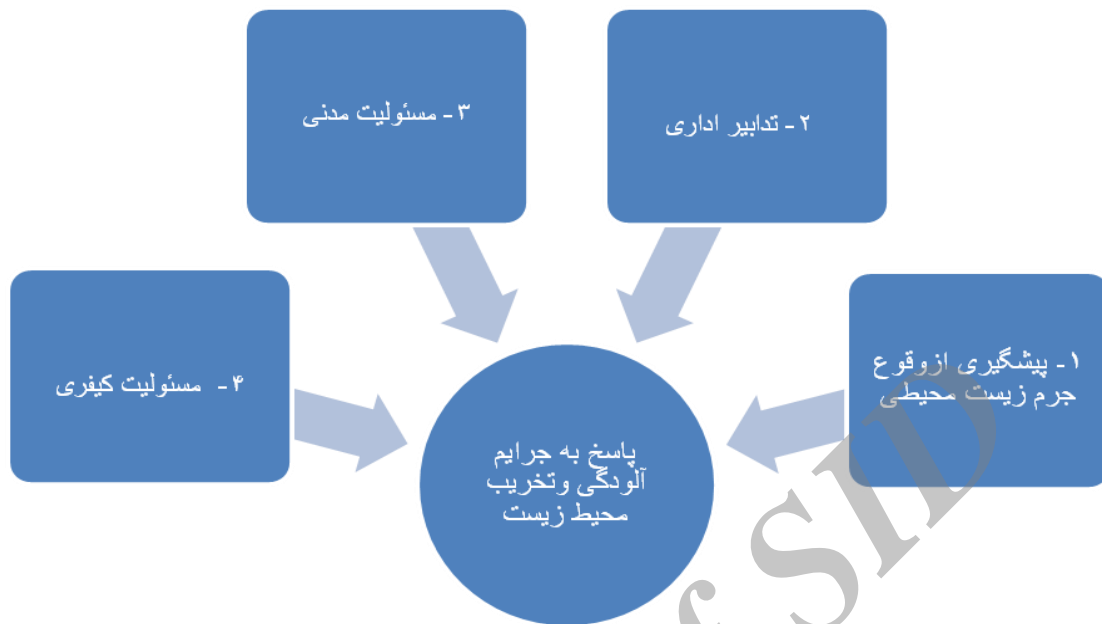

شکل ۵- تعداد واحدهای شهرستان اسلامشهر

نتایج

آلودگی محیط زیست، تدابیر اداری شامل تعطیلی موقت، جریمه واحدهای آلاینده، لغو مجوز و غیره می باشد و در مرحله سوم، چنانچه سیاست های پیشگیری و تدابیر اداری مؤثر واقع نشود، از قوانین و مقررات مدنی و کیفری جهت جلوگیری، کنترل و جبران خسارات وارد بر محیط زیست استفاده می شود (۴).

اصولاً دولت ها در زمینه حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی خود مسئول هستند. اصل ۱۳ اعلامیه ریو از دولت ها می خواهد که قوانین ملی را در خصوص مسئولیت و جبران خسارت زیان دیدگان و دیگر خسارات زیست محیطی توسعه دهند. پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط زیست مرحله اول پاسخ به شمار می رود. مرحله دوم برای پاسخ به جرایم ناشی از

شکل ۶- پاسخ به جرایم آلودگی محیط زیست

بحث

پاسخ به جرایم آلودگی و تخریب محیط زیست :

۱- پیشگیری از وقوع جرم زیست محیطی: پیشگیری و تلاش جهت جلوگیری از آلودگی محیط زیست به مراتب بهتر از بر طرف کردن زیان های وارد شده به محیط زیست می باشد ، زیرا ممکن است محیط آلوده شده هرگز به وضعیت گذشته خود باز نگردد و آثار منفی این آلودگی همواره بر پیکره محیط زیست باقی بماند و بنا به جمله معروف " پیشگیری مهم تر از درمان است " (۴) . در اصل پانزدهم کنوانسیون ریو نیز آمده است " به منظور حفظ محیط زیست کشورها باید ضوابط و معیارهای پیشگیرانه حمایتی را بر اساس توانایی های خود و به طور مبسوط مورد استفاده قرار دهند" .

۱-۱- برخی از قوانین و مقررات مهمی که ناظر بر موضوع پیشگیری می باشند عبارتند از (۳) :

الف- ماده ۱۲ قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مقرر می دارد که احداث کارخانجات و کارگاه های جدید و توسعه و

تغییر محل و یا خط تولید کارخانجات و کارگاه های موجود ، مستلزم رعایت ضوابط و معیارهای سازمان حفاظت محیط زیست می باشد.

ب- در ماده ۱۳ قانون یاد شده آمده است : «وزارتخانه های صنایع و معادن و فلزات و جهاد کشاورزی هنگام صدور جواز تأسیس رونوشتی از جواز تأسیس مربوط را به سازمان حفاظت محیط زیست ارسال خواهند نمود . دارندگان جواز تأسیس یاد شده مکلفند محل استقرار واحدهای صنعتی و یا تولیدی خود را طبق ضوابط استقرار موضوع ماده ۱۲ این قانون تعیین نمایند . صدور پروانه بهره برداری موقوف به تایید محل استقرار با رعایت ضوابط موضوع ماده ۱۲ فوق بر اساس اعلام سازمان حفاظت محیط زیست می باشد.»

ج- مصوبه هیأت وزیران راجع به ضوابط و معیارهای استقرار صنایع (به استناد تبصره ۲ ماده ۱۳ قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا)

۲-۱- پاره ای از قوانین ومقررات ناظر بر تدابیراداری

عبارتند از :

- ماده ۱۱ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست
- بند(ج) ماده ۱۰۴ قانون برنامه توسعه سوم
- ماده ۱۳۴ قانون برنامه توسعه سوم
- آیین نامه اجرایی مواد ۱۰۴ و ۱۳۴ برنامه توسعه سوم

الف - ماده ۱۱ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست:

سازمان محیط زیست با توجه به مقررات و ضوابط مندرج در آیین نامه های یاد شده در ماده ۱۰ کارخانجات و کارگاه هایی که موجبات آلودگی محیط زیست را فراهم می نمایند مشخص نموده و مراتب را کتباً با ذکر دلایل بر حسب مورد به صاحبان یا مسئولان آن ها اخطار می نماید که ظرف مدت معینی نسبت به رفع موجبات آلودگی مبادرت یا از کار و فعالیت خوداری کنند. در صورتی که در مهلت مقرر نسبت به انجام موارد مزبور اقدام ننماید، به دستور سازمان از کار و فعالیت آن ها ممانعت به عمل خواهد آمد.

در صورتی که اشخاص ذینفع نسبت به اخطار یا دستور سازمان معترض باشند، می توانند به دادگاه عمومی محل شکایت نمایند. دادگاه فوراً و خارج از نوبت به موضوع رسیدگی می کند و در صورتی که اعتراض را وارد تشخیص دهد، رأی به ابطال اخطار یا رفع ممانعت خواهد داد. رأی دادگاه رسیدگی کننده در این باره قطعی است (۳).

ب- بند(ج) - ماده ۱۰۴ قانون برنامه توسعه سوم:

به منظور کاهش عوامل آلوده کننده محیط زیست، بالاخص درمورد منابع طبیعی و منابع آب کشور، واحدهای تولیدی موظفند برای تطبیق مشخصات فنی خود با ضوابط محیط زیست و کاهش آلودگی ها اقدام کنند. هزینه های انجام شده در این مورد به عنوان هزینه های قابل قبول واحدها منظور می گردد. بر اساس این بند از واحدهایی که از انجام این امر خودداری نمایند و فعالیت های آنها باعث آلودگی و تخریب محیط زیست گردد، جریمه متناسب با خسارت وارده اخذ و به درآمد عمومی واریز می گردد تا در قالب لوائح بودجه سنواتی

د- بند واو ماده ۶ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مقرر می دارد که برقراری هرگونه محدودیت و ممنوعیت موقتی زمانی (فصل ها و ساعت ها) ، مکانی (پارک ملی ، منطقه حفاظت شده و قرق اختصاصی) نوعی (حیوانات حمایت شده) طریقی (انواع اسلحه و مهمات ، راه ها و وسایل) و نیز بر اساس مصوبات شورای عالی حفاظت محیط زیست کمی و کیفی (صید و شکار انواع جانوران وحشی حمایت شده با پروانه عادی و یا محدود بودن شکار و صید به تعداد معینی و یا ممنوع بودن زنده گیری برخی پرندگان به هر حالت) از جمله وظایف و اختیارات سازمان حفاظت محیط زیست می باشد .

ه- در بند د ماده ۴۵ قانون وصول برخی از درآمدهای دولت چنین بیان شده است : « به منظور فراهم نمودن امکانات و تجهیزات لازم جهت پیشگیری و جلوگیری از آلودگی ناشی از صنایع آلوده کننده، کارخانه ها و کارگاه ها موظفند یک در هزار از فروش تولیدات خود را با تشخیص و تحت نظر سازمان حفاظت محیط زیست صرف کنترل آلودگی ها و جبران زیان ناشی از آلودگی ها و ایجاد فضای سبز نمایند. وجوه هزینه شده از این محل جزو هزینه های قابل قبول مؤسسه مربوط محاسبه خواهد شد »

و- بر اساس ماده ۱۰۵ قانون برنامه توسعه سوم کلیه طرحها و پروژههای بزرگ تولیدی و خدماتی باید پیش از اجرا و در مرحله انجام مطالعات امکان سنجی و مکان یابی مورد ارزیابی زیست محیطی قرار گیرند .

۲- تدابیر اداری: تخلف از یک وظیفه قانونی زیست محیطی، حتی بدون این که ضرر قابل اندازه گیری همراه داشته باشد، می تواند با پرداخت جرایم یا جبران خسارت باشد. مانند سرعت بیش از حد مجاز در امر رانندگی که از نظر قانون تخلف به حساب می آید و مشمول جریمه می باشد. حتی اگر هم حادثه ای رخ ندهد. جریمه های اداری شامل ممنوعیت ها ، پرداخت جرایم ، تعطیلی موقت ، لغو مجوز ... می باشد. در اغلب اوقات شیوه های اداری مقدم بر ابزار اجرایی قوانین زیست محیطی هستند و از یک خصوصیت شبه قضایی برخوردارند(۲).

۵- بر مبنای ماده ۱۳۴، در صورت رفع و کنترل آلودگی، جریمه مقرر مشمول ۹۰٪ تخفیف می شود (جنبه تشویقی).
و- به استناد به ماده ۱۳۴، در صورت بر طرف کردن آلودگی ها، موضوع از طریق سازمان حفاظت محیط زیست به منظور قطع آب به وزارت نیرو اعلام می گردد (تنبیهی).

ز- در مواد ۱۰۴ و ۱۳۴ موضوع احداث سیستم تصفیه فاضلاب مورد توجه قرار گرفته است.

۳- قانون مسئولیت مدنی

۱-۳- ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی (مصوب ۱۳۳۹/۲/۷):
هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجاری یا به هر حق دیگری که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می باشد (۵).

۲-۳- ماده ۲ قانون مسئولیت مدنی (مصوب ۱۳۳۹/۲/۷):
در موردی که عمل وارد کننده زیان موجب خسارت مادی و معنوی زیان دیده شده باشد، دادگاه پس از رسیدگی و ثبوت امر او را به جبران خسارات مزبور محکوم می نماید و چنانچه عمل وارد کننده زیان موجب یکی از خسارات مزبور باشد دادگاه او را به جبران همان نوع خساراتی که وارد نموده محکوم خواهد نمود (۵).

همچنین مواد ۳۲۸ - ۳۲۹ - ۳۲۰ مبحث اطلاق و مواد ۳۳۱ - ۳۳۲ - ۳۳۳ - ۳۳۴ مبحث تسبیب قانون مدنی ایران، مواد ۷۸ - ۷۹ - ۲۳۹ - ۲۴۰ - ۲۵۷ - ۲۶۰ قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب و مواد ۶۷۵ - ۶۷۹ - ۶۸۰ - ۶۸۶ - ۶۸۸ - ۶۸۹ - ۶۹۰ - ۶۹۱ - ۶۹۶ قانون مجازات اسلامی می توان استفاده نمود.

۴- مسئولیت کیفری: هنگامی که پاسخ های پیشگیرانه، جریمه اداری و مسئولیت مدنی توفیقی در کاهش و یا جلوگیری از وقوع جرایم زیست محیطی پیدا نمایند و محیط زیست همواره با آلودگی و تخریب روبرو گردد، یعنی کماکان جرایم زیست محیطی واقع شوند، ناگزیر و به ناچار باید به حمایت کیفری از محیط زیست برخاست (شکل ۷) و نسبت به ارایه

برای اجرای طرح های سالم سازی محیط زیست هزینه شود. آیین نامه این بند مشتمل بر مبلغ و چگونگی اخذ جرایم و نحوه هزینه آن به پیشنهاد سازمان حفاظت محیط زیست به تصویب هیأت وزیران می رسد (۳).

ج- ماده ۱۳۴ قانون برنامه توسعه سوم:

به موجب این ماده صدور هر گونه مجوز بهره برداری از منابع آب سطحی یا زیرزمینی و شبکه توزیع شهری برای مصارف واحدهای بزرگ تولیدی، صنعتی، دام داری، خدماتی و سایر مصارفی که تولید فاضلاب با حجم زیاد می کنند و همچنین استمرار مجوزهای صادره شده در گذشته، منوط به اجرای تأسیسات جمع آوری فاضلاب، تصفیه و دفع بهداشتی پساب است. تا زمان اجرای تأسیسات مناسب، از واحدهای مصرف کننده آب با توجه به نوع و میزان آلودگی، جرایمی بر مبنای آیین نامه و تعرفه مصوب دولت اخذ می گردد (۳).

د- آیین نامه اجرایی مواد ۱۰۴ و ۱۳۴ برنامه توسعه سوم:
مقایسه بند (ج) ماده ۱۰۴ با ماده ۱۳۴ قانون برنامه سوم توسعه

الف- بند (ج) ماده ۱۰۴ شامل واحدهای صنعتی، معدنی و کشاورزی و یا به طور کلی واحدهای تولیدی می باشد، اما در ماده ۱۳۴ علاوه بر آن شامل واحدهای خدماتی، مجتمع ها و شهرک های صنعتی و مسکونی و سایر موارد که بیش از ۳۰۰۰ متر مکعب در ماه فاضلاب تولید می کنند، نیز می شود.

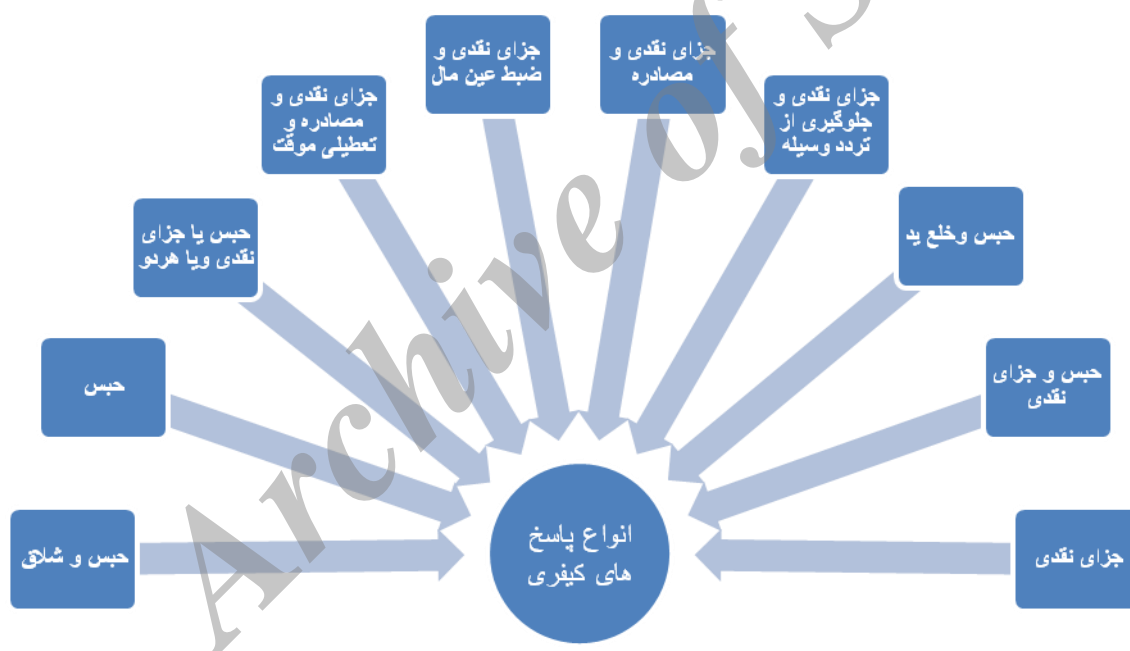
ب- در بند (ج) ماده ۱۰۴ علاوه بر آلودگی های زیست محیطی (آلودگی های آب، هوا، صوت و مواد زاید) تخریب هم مطرح می باشد. اما در ماده ۱۳۴ فقط آلودگی آب مورد توجه واقع گردیده است.

ج- به موجب بند (ج) ماده ۱۰۴، هزینه های انجام یافته در راستای رفع آلودگی جزء هزینه های قابل قبول مالیاتی خواهد بود (جنبه تشویقی) و جرایم به صورت تصاعدی است.

د- بر اساس بند (ج) ماده ۱۰۴، در طول مهلت ارایه شده جریمه تعلق نمی گیرد، ولی در ماده ۱۳۴ در طول مهلت ارایه شده جریمه تعلق می گیرد.

ارتکاب جرایم در آینده و جرایم جنسی و نیز اعتیاد در زندان و... بر روابط زندانیان حاکم می باشد. ۲- خروج فرد زندانی از گردونه اقتصاد جامعه و ورود ضرر زیان به دولت ۳- ایجاد مشکلات اجتماعی و خانوادگی با این توضیح که تا زمانی که فرد وارد زندان نشده است او و خانواده وی از منزلت اجتماعی برخوردار هستند، ولی اگر شخصی حتی به عنوان متهم و نه مجرم چند روزی را در بازداشتگاه بگذراند با توجه به دیدگاه عمومی و فرق قایل نشدن میان مجرم و متهم، عکس العمل نامناسبی ارایه می گردد که می تواند خود زمینه ساز بروز یک سلسله ناهنجاری ها و وقوع جرایم پیش بینی نشده گردد.

پاسخ های کیفی مؤثر اقدام کرد (۴). مجازات حبس به عنوان یکی از مؤثرترین و ارعابی ترین نوع مجازات در قوانین ومقررات داخلی که بخش عمده آن در قانون مجازات اسلامی مطرح گردیده است به شمار می رود. این نوع مجازات صرف نظر از چگونگی تاثیر آن بر محکوم علیه، می تواند یکی از اهداف مهم مجازات ها را که همان ارعابی بودن آن می باشد، تامین نماید(۶). با این حال عواملی نیز وجود دارند که مؤثر بودن مجازات حبس را با تردید رو به رو می کنند، مانند: ۱ - نامناسب بودن و جرم زا بودن محیط زندان ها. با نگاهی به شرایط و وضعیت برخی از زندان ها متوجه می شویم که نه تنها اصلاحی صورت نمی گیرد بلکه انواع راهکار های جدید برای

شکل ۷- انواع پاسخ های کیفی

نتیجه گیری

بر اخذ جرایم زیست محیطی توسط دستگاه اداری می باشد، استفاده نمود.

۲- در مورد واحدهایی که موجب آلودگی آب می گردند از بند(ج) ماده ۱۰۴ قانون برنامه سوم

۱- درمورد کنترل واحدهای آلاینده هوا بهتر است از ماده ۱۶ قانون نحوه جلوگیری از هوا (قانون خاص) و بند (ج) ماده ۱۰۴ قانون برنامه سوم توسعه که ناظر

- ۱۲- احداث سیستم تصفیه فاضلاب مرکزی شهرستان اسلامشهر
- ۱۳- سامان دهی و مدیریت سکونتگاه های غیر رسمی مانند میان آباد
- ۱۴- رفع اختلاف در مورد تداخل حریم و محدوده اسلامشهر با شهرداری مناطق ۱۸ و ۱۹ تهران
- ۱۵- مکلف ساختن اجرای تمام پروژه ها نسبت به رعایت ضوابط ومقررات زیست محیطی
- ۱۶- افزایش فضای سبز شهرستان به عنوان ریه تنفسی شهرستان در جهت کاهش آلودگی
- ۱۷- افزایش آگاهی ها و تنویر افکارعمومی مسئولان و اقشار مردم نسبت به آلودگی های زیست محیطی از جمله از طریق تشکیل و توسعه نهادهای مردمی و تشکل های زیست محیطی (NGO) در شهرستان
- ۱۸- ایجاد رشته های محیط زیست در دانشگاه اسلامشهر برای ارتقای سطح دانش اشخاص

سپاس گزاری

در ابتدا از زحمات کلیه اساتید محترم گروه حقوق محیط زیست دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات که در طول دوران تحصیل مقطع کارشناسی ارشد اینجانب را مورد لطف قرار داده اند تشکر می نمایم .

وظیفه خود می دانم از زحمات گران بهای آقای دکتر فرهاد دبیری که در انجام این تحقیق و پژوهش راهنمایی های ارزنده ای ارائه نمودن قدردانی نمایم .

منابع

۱. حبیبی، محمد حسن، ۱۳۸۴ « حقوق محیط زیست» جلد اول، انتشارات دانشگاه تهران
۲. حبیبی، محمد حسن ، ۱۳۸۴ «حقوق محیط زیست» جلد دوم، انتشارات دانشگاه تهران
۳. دبیری، فرهاد، ۱۳۸۳ «مجموعه قوانین و مقررات» انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست

- توسعه و چنانچه میزان پساب های خروجی آن ها بیش از ۳۰۰۰ مترمکعب در ماه باشد از ماده ۱۳۴ قانون برنامه سوم توسعه و اگر نتیجه مطلوب حاصل نشود از ماده ۱۱ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست استفاده شود.
- ۳- واحدهای آلاینده که در داخل محدوده خدماتی شهر مستقر هستند از بند ۲۰ ماده ۵۵ قانون شهرداری استفاده شود.
- ۴- درمورد قطع درختان و تخریب فضای سبز از ماده ۶ لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبزدر شهرها وماده ۶۸۶ قانون مجازات اسلامی به کار رود.
- ۵- تخلیه زباله و یا نخاله به انبار، رودخانه ومحل های غیر مجاز از مواد ۱۶ و ۲۰ قانون مدیریت پسماندها و ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی استفاده شود.
- ۶- در مورد تخریب محیط زیست از مواد ۶۷۵ و ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی استفاده شود.
- ۷- اصلاح قوانین و مقررات و یا تکمیل آن ها در جهت پاسخ گویی به نیازهای حقوقی از قبیل الزام دستگاه های دولتی به لغو مجوزهای اداری وتوقف خدمات مانند آب وبرق (تدابیر اداری) . در صورت وجود آلودگی های بسیار شدید اولویت دادن به ضمانت های اجرایی کیفری و مدنی در مقایسه با تدابیر اداری اقدام شود.
- ۸- اختصاص یک یا دو شعبه ویژه رسیدگی به جرایم زیست محیطی اسلامشهر
- ۹- آموزش قضات اسلامشهر در مورد مسایل مربوط به محیط زیست
- ۱۰- ملزم ساختن واحدهای آلاینده نسبت به احداث یا نصب سیستم های جلوگیری از آلودگی ها زیست محیطی مانند نصب فیلترهوا و یا سیستم تصفیه فاضلاب در اسلامشهر
- ۱۱- ارزیابی و انتخاب محل مناسب برای دفن زباله ها و احداث کارخانه تولید کمپوست و بازیافت زباله

۴. قاسمی، ناصر، ۱۳۸۴ « حقوق کیفری محیط زیست
« انتشارات جمال الحق
۵. جهانگیر، منصور، ۱۳۸۳ « قانون مدنی» انتشارات دید
آور
۶. نوربها، رضا، ۱۳۸۲، چاپ هفتم « حقوق جزای
عمومی» ناشر داد آفرین

Archive of SID